

«У серці таємниці»: жанр записок у творчості Кларісе Ліспектор

У статті досліджено автобіографічні «Записки для молоді: про написане і пережите» бразильської письменниці Кларісе Ліспектор. Проаналізовано жанрову своєрідність твору в проекції авторських інтенцій письма, вивчено доміанти художнього наративу. У літературній спадщині авторки ця книга займає особливе місце, адже вона про творчість й особистість митця, який розкриває таємниці власної художньої лабораторії. У статті акцентовано на психологічних аспектах творчого процесу, зокрема, висвітлено розуміння письменницею мистецтва, особливостей екзистенції творця; досвід художнього письма, взаємодії з читачами та критиками, вираження думок і почуттів, самопізнання, а також багато іншого, що залишається «за лаштунками», у внутрішній сфері буття митця. У записках простежуємо ставлення Кларісе Ліспектор до слова: від бажання приборкати його до страху й онтологічної тривоги. Письменниця зображує різні творчі стани: «вакуум», коли не знаєш, що і як писати; стан одержимості ідеями, думками, ефемерним змістом, що зароджується в підсвідомості; болісний процес народження твору, коли «душа б'ється в судамах». На особливостях жанру записок позначилися інтровертність «Я» письменниці та схильність до філософічності. Саме тому її тексти вважають герметичними, складними для сприйняття, адже їх прочитання потребує певних витрат внутрішніх резервів, більше рецептивних, ніж інтелектуальних зусиль. У записках лейтмотивом є абсолютизація ролі інтуїції у творчому процесі. Думки ведуть авторку за собою, вона підкорюється й пише тексти, що нагадують потік свідомості, а потім багаторазово редагує й переписує їх, щоб вилуштити бажаний зміст. Тож у записках природно показано процес спонтанного виникнення й нотування думок.

Ключові слова: жанр, записки, автобіографічність, психологізм, наратив, творчість.

Записки мають тривалу традицію в жанровій системі слов'янських літератур. Їхню продуктивність, різноманітність і цікаві авторські інтерпретації в українській літературі ХХ – початку ХХІ століть детально проаналізовано в нашій монографії [9]. Ця праця актуалізувала вивчення записок як жанру в сучасному літературознавстві та спонукала появу наступних теоретичних студій, які підтверджують інтерес до проблеми. Записки – пластичний жанр, здатний швидко адаптуватися до нових моделей творення художнього світу, вільно вбирати в себе елементи інших жанрів й органічно сполучати їх. Йому властиве відтворення духовного життя людини, її неповторного мікросвіту, процесів формування й вираження думок, почуттів, внутрішніх рефлексій. Записки мають потужний потенціал для втілення творчих пошуків митців.

Розширити контекст розуміння записок допомагають перекладені твори зарубіжної літератури, кожен із яких оновлює сприйняття жанру. Таку

перспективу відкривають автобіографічні «Записки для молоді: про написане і пережите» бразильської письменниці Кларісе Ліспектор (Хая Пінхасівна Ліспектор). Їй умовно приписують українське коріння через місце народження – селище Чечельник на Вінниччині, 10 грудня 1920 року. Родина майбутньої авторки належала до етнічних євреїв, які в останній рік революції 1917–1921 рр. емігрували до Бразилії. Нова країна стане для дівчинки батьківщиною, а з містом дитинства – Ресіфі – будуть пов'язані спогади про першу пробу пера. Потяг до письменництва у Кларісе Ліспектор виявився в ранньому віці. В одному з небагатьох інтерв'ю вона розповіла, як у дитинстві любила вигадувати різні історії, які ніколи не завершувалися [4].

Красива, таємнича й харизматична Кларісе Ліспектор була легендою для сучасників. Відомо, як американський перекладач Грегорі Рабасса після першої зустрічі порівняв її з тодішнім еталоном жіночої вроди – Марлен Дітріх, а за стилем письменниці нагадала йому Вірджинію Вулф [10]. Бразильський письменник Феррейра Гуллар згадував її зелено-мигдалеві очі й високі вилиці, як у вовчиці, і зазначав, що, якби ще раз їм довелося зустрітися, він безнадійно закохався б [10]. Кларісе Ліспектор не любила фотографуватися, але дозволяла малювати свої портрети, серед яких є роботи відомих художників Джорджо де Кіріко та Карлоса Склярра. Авторка майже не давала інтерв'ю журналістам і не любила публічності, що тільки збільшувало навколо неї ореол загадковості.

Про значний внесок письменниці в розвиток бразильської літератури промовисто говорять здобуті національні премії: фундації «Граса Аранья» (1945) за роман «Поряд з диким серцем»; премія Кармен Долорес Барбоса (1961) за роман «Яблуко в темряві»; премія Калунга від Національного товариства дитини (1967) за дитячу книгу «Загадка замріяного кролика»; перша премія десятого Національного літературного конкурсу Фонду культури федерального округу (1976). Твори Кларісе Ліспектор перекладені багатьма мовами: англійською, іспанською, французькою, німецькою, італійською, чеською тощо. Пам'ятають про письменницю й в Україні: 10 грудня 2002 р. на її честь у Чечельнику на Вінниччині було відкрито меморіальну дошку [5]. Українською мовою публікувалися роман авторки «Час зірки» (Львів, 2016) та книга новел «Сімейні узи» (Львів, 2018). Цього року знаменною буде дата – 10 грудня, коли виповниться століття від дня народження Кларісе Ліспектор. Напередодні, 2019 р., у львівському «Видавництві Анетти Антоненко» вийшли друком її «Записки для молоді: про

написане і пережите» (з португальської переклала Наталія Пнюшкова). Ця книга в літературній спадщині письменниці займає особливе місце, адже вона про творчість й особистість митця, який розкриває таємниці власної художньої лабораторії.

Літературознавча рецепція творчості Кларісе Ліспектор в Україні практично відсутня. Деякі критичні зауваги можна почерпнути з передмов до видань. Постмодерністську спрямованість творчості, функцію мови й тиші в прозі авторки розглянули в розвідці Н. Глінка та В. Гавриленко [2]. У зарубіжній науці Кларісе Ліспектор присвячені дослідження Надії Бателли Готліб, Діани Мартінг, а також біографічна книга Бенджаміна Мозера [10].

Метою статті є дослідити особливості жанру записок у творчості Кларісе Ліспектор. Відповідно до цього поставлено завдання: визначити функцію записок у вираженні авторських інтенцій письма, вербалізації психологічних аспектів творчого процесу.

Для жанру записок важливим є початковий момент оповіді, який задає наративний дискурс усім наступним нотаткам. У «Записках для молоді: про написане і пережите» такою відправною точкою є спогад про перше усвідомлене прагнення писати. Записка «Поезія», яка починає книгу, двома реченнями передає враження оповідачки про свій дитячий твір до Дня прапора, який був «<...> такий чудовий, такий чудовий... Адже я вживала навіть такі слова, про які й не до кінця знаю, що вони означають» [7, с. 9]. Відтоді таїна художнього слова вабила її та зумовила напружений екзистенційний пошук.

Перші спроби виразити творчий порив у слові розбилися об канони й умовності: оповідання семирічної Кларісе не брали до друку на дитячій сторінці в газеті міста Ресіфі, редактори вимагали подієвості, того стандартного «Одного разу...», із якого починалася більшість творів маленьких авторів. У записці «Досі неможливо» оповідачка визнає, що й тепер не в змозі писати так, спроба обмежується одним реченням: «Одного разу була собі пташка, Господи» [7, с. 10].

Кларісе Ліспектор патетично ставиться до художнього слова. У третій записці вона зізнається в коханні португальській мові («Я навіть хотіла б не знати інших мов: просто для того, щоб мої стосунки з португальською були прозорими й незайманими» [7, с. 12]), хоча вона складна, «не піддатлива», як «виклик тим, хто нею пише» [7, с. 11]. Досвід приборкання художнього слова письменниці порівнює з катанням на коні й висловлює бажання, щоб португальська мова у її

творах сягнула найвищих висот: *«Усі ми, хто пише, дістаємо з гробниці думки те, що дає їй життя»* [7, с. 11].

У записках поряд із захопленням словом є міркування про страх перед ним, що посилює відповідальність: *«<...> багато писати й завжди ризикувати пошкодити слово. Для його ж захисту краще було б, якби я продавала або виготовляла взуття: і лишила слово недоторканим»* [7, с. 56]. Слово викликає в оповідачки онтологічну тривогу *«через наповненість різноманітними порожніми значеннями»* [7, с. 42]. По-іншому, на думку письменниці, зі сприйняттям речей, що належать світові, адже їх можна спостерігати такими, якими вони є насправді, *«вільними, фантастичними, так, немовби були народжені, а не створені людиною»* [7, с. 43]. Процес письма нерозривно пов'язаний із пошуком, коли доводиться *«пробиратися крізь туман, який назбирався, згустився всередині й потроху підіймається на поверхню, – доки не прийде, немов щойно народившись, те перше слово, яке висловить усе»* [7, с. 46]. Духовний зв'язок між життям авторки й письменництвом акумульовано в афористичній єдності: *«Слово – це мій засіб панування над світом»* [7, с. 75].

Відвертість і самоаналіз – домінанти нарративу записок, який наповнений одкровенням про надзвичайний акт творення: *«Я глибоко дихаю Богом. Я проживаю багато життів. <...> перебуваю в самому серці таємниці»* [7, с. 18]. Із точки зору психоаналізу, «під час творення відбувається енергетичне перевантаження: психічна енергія в полі свідомості різко знижується, натомість активізуються глибинні енергетичні потоки неусвідомленого» [3, с. 12]. Кларісе Ліспектору у записках зображує різні творчі стани, враження й відчуття. Наприклад, коли не знає, що і як писати, із чого почати, і *«як так трапляється, що білий клапоть паперу спокійно вдивляється в нас?»* [7, с. 15]. Оповідачка оголює правду про болісний процес творчості, коли *«душа б'ється в судамах»*: *«У мене є подруга, яка має каміння в нирках. І коли такий камінь намагається вийти, вона переживає справжнісіньке пекло, аж доки він не виходить. На духовному рівні, часто трапляється таке, що каміння намагається вийти, і тоді мене всю б'ють судами. Коли воно виходить, я очищаюся»* [7, с. 18].

«Запискам для молоді...» властиві щирість і сповідальність, нараторка не соромиться бути відвертою з читачем: *«Цієї миті, коли я пишу це, моя нагота – цнотлива. Писати добре: каміння нарешті виходить»* [7, с. 18–19]. Кларісе Ліспектор порівнює акт творення з одержимістю ідеями, думками, ефемерним

змістом, що зароджується в підсвідомості. Тоді вона прагне очиститися, сублімувати енергію творчого імпульсу в слова, зафіксувати їх на папері. *«Вивільнювальний акт»* (вербалізація думок) нагадує *«акт вдячності, який дарує свободу»* [7, с. 31]. У записці *«Без назви»* оповідачка визнає, що проживає життя *«у найчистішому його сенсі»* [7, с. 18]: вона дотична до містичної тріади *«Бог – таємниця – творення»*, яка займає особливе місце у світогляді авторки. Творчість також сприймається як боротьба зі смертю, пізнання таємниці часу й вічності: *«Я – володарка своєї смерті. <...> Бо я живу таємницею. Вічністю, що була до мене і буде після мене»* [7, с. 19].

Кларісе Ліспектор ділиться міркуваннями про справжнє мистецтво й творця. У записці *«Страх визволення»* оповідачка, розглядаючи картину Пауля Клеє *«Пейзаж із жовтими птахами»*, рефлексує з приводу найвищого рівня свободи – *«не боятися бути незрозумілим»* [7, с. 38]. Цей страх характерний багатьом митцям, нараторці також. Вона робить парадоксальне філософське узагальнення на основі власного досвіду: *«<...> перш ніж навчитися бути вільною, все, що я змогла, – це не стати вільною»* [7, с. 38]. Це твердження увиразнюється в наступній записці *«Вільна істота»*, у якій репрезентовано роздуми над працею Анрі Бергсона *«Досвід про безпосередні дані свідомості»*. Французький філософ зображує звільненого від умовностей та утилітаризму художника, який сприймає світ у його повноті й істинності. На думку оповідачки, така людина *«говорила б із чистотою того, хто бачить, що король – голий»*, тоді людство мало б пророка, а не митця, мало б невинного, а мистецтво таким не є [7, с. 40]. Саме тому виставки дитячих малюнків не вважаються художніми в повному сенсі, і якби діти малювали, як Пікассо, звеличували б все одно його. Такі роздуми ведуть Кларісе Ліспектор до істини, що *«мистецтво не є чистотою, воно є очищенням, воно не є свободою, воно є звільненням»* [7, с. 40].

На особливостях жанру записок позначилися інтровертність авторського «Я» і схильність письменниці до філософичності, заглиблення в суть усього, що її оточує, уважне спостереження за життям: *«Коли пишу, мої спостереження, можна сказати, пасивні, вони настільки глибоко всередині, що пишуться в тому ж ритмі, що й відчуються, майже без того, що називається процесом»* [7, с. 44]. Внутрішня конституція Кларісе Ліспектор вплинула на герметичність її художніх текстів. Вони нелегкі для сприйняття, потребують певних витрат внутрішніх резервів, більше рецептивних, ніж інтелектуальних зусиль. Про

складність такої взаємодії авторка розмірковує: «<...> розуміння читача сильно залежить від його ставлення до занурення в текст, від його схильностей, його відчуженості, від, власне, упереджень» [7, с. 56]. Творчість письменниці найточніше можна охарактеризувати, перефразовуючи думки Ф. Ніцше з відомого трактату «Так говорив Заратустра»: авторка пише кров'ю свого духу, а чужу кров збагнути важко, особливо, коли читаєш знічев'я. У трьох записках з однаковою назвою («Писати (I)», «Писати (II)», «Писати (III)») Кларісе Ліспектор пояснює, що речення не створюються, а народжуються, що писання – це прокляття, «немов хворобливий порок, якого майже неможливо позбутися», і водночас спасіння, що «рятує душу, загнану в пастку» [7, с. 52]. Уся парадоксальна правда про творчість утілена в словах: «Писати – це прагнути зрозуміти, це прагнути відтворити не відтворюване, це відчувати до самого кінця відчуття, яке б лишилося невисловленим і задушеним» [7, с. 52]. Уперше біль від писання письменниця відчула у тринадцять років. Коли охопило свідоме бажання висловитися, вона ніби перебувала у вакуумі, і поряд не було нікого, хто міг би допомогти. Самотужки довелося створювати себе з нічого й зрозуміти, «віднайти свою істину» [7, с. 53]. Тоді під впливом «Степового вовка» Германа Гессе була написана незакінчена історія, яку Кларісе Ліспектор не зберегла, «розірвала, зневаживши майже надлюдські зусилля у навчанні, у самопізнанні» [7, с. 53]. Пережитий біль залишився таємницею для всіх, але авторка відчула покликання до літератури, почала розвивала його в собі до таланту, тому наприкінці записок зазначає: «Кожна моя книжка – це болісний і щасливий дебют» [7, с. 75].

У «Записки для молоді: про написане і пережите» викладено чимало роздумів про літературознавчі категорії, що дало підстави Д. Дроздовському назвати їх «філологічними есе» [7, с. 86]. Наприклад, про підтекст: «<...> письменництво – це спосіб того, хто має слово за приманку: слово, що ловить те, що словом не є. <...> Порибаливши між рядків, можна було б із полегшенням гратися словом назовні» [7, с. 55]. Оповідачка розмірковує над основоположними категоріями твору – формою та змістом. Боротьба між ними «полягає в самій думці: зміст бореться за створення форми», але торкнутися істини можна тільки завдяки інтуїції, яка є «найглибшою несвідомою рефлексією», що «перш ніж піднятися на поверхню, відкидає форму, доки вона в змозі впоратися самотійно» [7, с. 50]. У записках лейтмотивом є абсолютизація ролі інтуїції у творчому процесі. Саме вона, на думку письменниці, спонукає до пошуку «унікальної форми» [7, с. 50],

якої вимагає зміст, без цього він не міг би існувати. Інтуїтивне світосприйняття позначається на стилі письма Кларісе Ліспектор, що нагадує потік свідомості: «<...> я пишу через нездатність зрозуміти, потребуючи для цієї мети посередництва через писання» [7, с. 61]. У записках вона зауважує, що переписує твори щонайменше п'ять разів, доки з них вилущиться бажаний зміст.

У тексті знаходимо й безпосередні роздуми над жанром: «Поговоримо відверто: це все – ніяка не хроніка. Написане тут узагалі не належить до жодного з жанрів. Мене вже не цікавлять жанри. Мене цікавить загадка. Чи потрібна мені якась церемонія для таємниці?» [7, с. 32]. Постмодерністська відмова від жанру властива Кларісе Ліспектор. У записці «„Справжній” роман» оповідачка подає свої уявлення про класичний зразок цього жанру, але зазначає, що на практиці такий роман вона ніколи б не змогла створити. Коли авторка пише, нею керують «прагнення пошуку й відкриттів» [7, с. 41].

Відмовляючись від конкретного жанрового визначення твору, усе ж у тексті Кларісе Ліспектор використовує різні номінації, наприклад, «щоденник» [7, с. 21], «фрагмент» [7, с. 43], «хроніка» [7, с. 78]. Щодо останньої дефініції: назва книги в оригіналі португальською «Crônicas para jovens: de escrita e vida». На жанровій належності акцентує слово «crônicas», яке дослівно перекладається як «хроніки». Натомість Наталія Пнюшкова цілком слушно дібрала слово-еквівалент «записки», що вплинуло на рецепцію жанру українським читачем. Досить часто слово «записки» перекладачі свідомо використовують як упізнаваний реципієнтом жанровий маркер: «Commentarii de bello Gallici» («Записки про Галльську війну» Юлія Цезаря), «The posthumous papers of the Pickwick club» («Посмертні записки Піквікського клубу» Чарльза Діккенса), «Les mémoires d'outre-tombe» («Замогильні записки» Франсуа Рене де Шатобріана), «Le journal d'une femme de chambre» («Записки покоївки» Октава Мірбо). Справді, дослівний переклад «коментарі», «папери», «спогади», «журнал» викличе в українського читача певний когнітивний дисонанс, адже за цими лексемами не закріплено значення літературного жанру. Хроніки – це «різновид історичного твору, в якому лише порічно, іноді – у вигляді новел, фіксуються певні громадські, політичні, родинні події, пов'язані з періодами діяльності певних осіб» [8, с. 562]. Але хроніками твір Кларісе Ліспектор можна назвати тільки метафорично, тому що в ньому майже немає дат, а часопросторові площини переважно зміщені. Можливо, у розумінні авторки, це «духовні хроніки» її становлення й буття як письменниці, творця;

нотування відкриттів, здійснених для себе й переданих читачам. Натомість вільний від канонів жанр записок найбільш чітко, на нашу думку, відображає форму, у яку Кларісе Ліспектор вилила свої переживання.

Наталія Пнюшкова в багатьох уривках твору, у яких оповідачка роздумує над жанровою природою написаного, зберігає слово «хроніки». Завдяки цьому ми можемо простежити, як авторка розуміє цей жанр й інколи сумнівається в обраній жанровій номінації: *«Я знаю, що те, що тут пишу, не можна назвати ні хронікою, ні колонкою, ні статтею»* [7, с. 78]. *«Я щасливий оглядач. Я написала дев'ять книжок, які змусили багатьох людей полюбити мене на відстані. Але бути хроністом – означає мати таємницю, якої я не розумію <...> Мене тішить це – писати для газет, що наповнюють мене ж повагою»* [7, с. 83]. Із трохи хаотичних і заплутаних роздумів авторки дізнаємося зміст, який вона вкладає в жанрове визначення «хроніки» – «лаконічні інформаційні замітки», які «часто подають на сторінках періодичних видань» [8, с. 563], а оскільки Кларісе Ліспектор працювала журналісткою, цей жанр був для неї близьким. Для письменниці очевидно, що її нотатки не є публіцистичними, це й викликає самозаперечення заявленого в назві жанрового маркера.

На наш погляд, жанр записок найбільш чітко відображає формально-змістові властивості твору. Текст поділено на нотатки, кожна з яких має свій заголовок. Цікаво, що він взагалі може не акумулювати змісту фрагменту, який обрамлює. Нотатки різні за розміром: від одного речення до кількох сторінок. В українській літературі за формально-структурною організацією записки Кларісе Ліспектор нагадують «Записки на зап'ястях» Лесі Воронюк – яскравий приклад синтезу записок із поезією в прозі. Кожна нотатка чернівецької авторки теж має власну назву й може складатися як з одного слова, так і займати кілька сторінок [1]. Записки бразильської письменниці – це безсюжетні емоційні рефлексії-відповіді на питання, що турбують авторку, рефлексії-роздуми з приводу подій і явищ її життя (здебільшого духовного). Власне подієвості відводиться другорядна роль збудника до роздумів: телефонна розмова з подругою, листівка й троянди від шанувальниці, лист від «Г.М.» тощо – усе це привід заглибитися у філософські міркування та відкрити для себе нові істини. Текст Кларісе Ліспектор читається як потік свідомості «Я»-митця, плин якого скеровують імпульси й емоції, підсвідомі асоціації або ж, як часто говорить сама оповідачка, – інтуїція самопізнання й самовираження в слові.

Кларісе Ліспектор у книзі зображує природний процес спонтанного виникнення й нотування думок, коли стирається межа між реальним і нафантазованим світом. Наприклад, у другій частині нотатки «Без назви» є момент, коли складно визначити часопросторову площину, у якій опиняється реципієнт: чи поряд з авторкою-оповідачкою, яка пише записки похмурого дощового ранку, розглядає старовинний камінь і маленький діамант – свідчення давньої історії нашої планети; чи з героїнею нового роману, яка подумки переноситься з Бразилії в Індію й міркує над тим, як індуси знаходять духовну рівновагу, ділиться своїми порадами та спостереженнями з читачем: *«Я маю сильні почуття й сильні бажання. Щоб пережити усе це, я проводжу 40 днів у пустелі. Маю з собою склянку води. Час від часу роблю ковток. Так я щоразу втамовую спрагу. Зараз я навчатиму вас такому миру, яким його знають індуси»* [7, с. 19]. Здається, межі між цими двома нарративами немає, один перетікає в інший, а, можливо, виривається на свободу одне з безлічі авторських «Я» – потенційних героїнь майбутніх творів. Також це може бути алегорія духовного пошуку гармонії, спокою, шляхів пізнання себе. Різні прочитання тільки посилюють інтерес інтерпретатора.

Ще один аспект – це те, наскільки великого значення оповідачка надає самому процесу письма, називаючи його віддзеркаленням «стану всього мого життя» [7, с. 24]. Усі її нотатки (загальна кількість – 51) так чи інакше стосуються цієї теми, а саме слово «писати» з'являється на кожній сторінці книги. Також воно є в назвах нотаток «Як писати?», «Але тому, що потрібно писати», «Писати за смаком пера», «Писати між рядків», «Писати для газети й писати книжку» тощо. У передмові Педро Карп Васкес зауважив: «Для Кларісе Ліспектор писати – означало жити, а жити – означало писати» [7, с. 7]. Ця фраза характеризує багатьох письменників, але для авторки вона була кредо життя. У цьому контексті поетика назви книги «Записки для молоді: про написане і пережите» переосмислюється. Якщо «написане» не викличе жодних заперечень, то «пережите», очевидно, так. Реальних подій у творі небагато, й згадуються вони побіжно, здебільшого як поштовх до роздумів над явищами духовного життя. Таким чином, «пережите» – це те, що письменниця відчула наодинці з собою, літературою та творчістю.

Цікаво, що Кларісе Ліспектор надає перевагу друкуванню, а не писанню від руки. Принагідно згадуються слова оповідача із «Записок українського самашедшого» Ліни Костенко, який асоціював механічний набір тексту з втратою ідентичності, а забування особливостей власного почерку – із нівелювання

індивідуальності в людині: *«Записки тому й Записки, що їх треба писати, записувати. Переписувати, правити»* [6, с. 266]. У семантичному просторі твору Кларісе Ліспектор усе навпаки, адже друкарська машинка перетворюється у своєрідний фетиш. Декілька записок оповідачка присвячує цій надважливій для неї речі (*«Письменницька машинка»*, *«Подяка машинці»*, *«Безкоштовна реклама»*), яка допомагає їй *«не заплутуватись у павутинні власного почерку»* [7, с. 35]. До речі, перо, як древній засіб письма, у нотатках теж згадується, але в іронічному ключі в записці *«Писати за смаком пера»*.

Друкарську машинку – свого незмінного друга й помічника – письменниця олюднює, ніби перекладає на неї безпосередній процес творчості: *«Машинка пише далі»* [7, с. 34], *«Зараз машинка зупиниться. До наступної суботи»* [7, с. 34]. Зображення однієї з них прикрашає обкладинку книги, а на друкованому листочку відбиті назва й автор. Героїня записок зауважує, що має звичку писати з машинкою на колінах, а ще цей пристрій пробуджує її думки й почуття, допомагає, як людина: *«І я не відчуваю себе механізованою, користуючись машинкою. Здається, вона навіть вловлює тонкощі. Крім того, саме завдяки їй те, що я пишу, врешті з'являється друком, що робить мене більш об'єктивною»* [7, с. 35]. Її улюбленою є друкарська машинка марки «Олімпія», яка м'яко й добре рухається, є достатньо легка для постійного носіння з собою. Цій речі письменниця хотіла би щось подарувати, а ще її дивує звичка звеличувати людей, коли натомість речі теж заслуговують на комплімент, якщо дають задоволення власнику. *«Машинки, всі до одної, є для мене таємницею. Я бережу їхню таємницю»* [7, с. 48], – пише оповідачка в записці *«Безкоштовна реклама»*, а також говорить про роботу з улюбленими портативними машинками марок Underwood, Olympia, Remington, Olivetti.

Отже, *«Записки для молоді: про написане і пережите»* Кларісе Ліспектор – це яскравий приклад жанру, який максимально правдиво й природно відтворює авторські інтенції письма. Художній наратив записок акцентує важливі психологічні аспекти творчого процесу, висвітлює розуміння письменницею мистецтва, літератури зокрема, особливостей екзистенції «Я» творця. Це зафіксований у слові досвід письма, взаємодії з читачем і критиками, вираження думок і почуттів, самопізнання, а також багатьох інших аспектів, які залишаються «за лаштунками» творів, у внутрішній сфері буття митців. Саме в цьому оригінальність індивідуально-авторської інтерпретації жанру записок Кларісе Ліспектор.

Література

1. Воронюк Л. Записки на зап'ястях (поезія в прозі). Чернівці: Книги – ХХІ, 2010. 200 с.
2. Глінка Н. В., Гавриленко В. М. Функція мови і «тиші» в прозових творах Кларісе Ліспектор. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна*. 2015. Вип. 59. С. 52–54.
3. Зборовська Н. В. Психологія і літературознавство: Посібник. Київ: «Академвидав», 2003. 392 с.
4. Клочковский Г. Клариси Лиспектор (Clarice Lispector) [Електронний ресурс]. URL: <https://web.archive.org/web/20130517084836/http://lispector.ru/> (дата звернення: 26.07.2020)
5. Косаківський В. А. Подольнянка (Кларісе Ліспектор) – класик бразильської літератури. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія. 2008. Вип. 14. С. 373–375.
6. Костенко Л. Записки українського самашедшого. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2011. 416 с.
7. Ліспектор К. Записки для молоді: про написане і пережите. Есе / Переклад з португальської Наталії Пнюшкової. Львів: Видавництво Анетти Антоненко, 2019. 96 с.
8. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т. 2 / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 624 с.
9. Шахова К. Записки як жанр української прози ХХ – початку ХХІ століть: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2017. 216 с.
10. Moser, Benjamin. *Why This World: A Biography of Clarice Lispector*. Oxford University Press, 2009. Haus Publishing Limited. 449 pp.

References

1. Voroniuk L. Zapysky na zapiastiakh (poeziia v prozi) [Notes on the wrists (poetry in prose)]. Chernovtsy, 2010. 200 p. (in Ukrainian).
2. Hlinka N. V., Havrylenko V. M. Funktsiia movy i «tyshi» v prozovykh tvorakh Klarise Lispektor [The function of speech and «silence» in the prose works of Clarice Lispector]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»* [Scientific notes of the National University «Ostroh Academy»]. Ser.: Philology, 2015, issue 59, pp. 52–54. (in Ukrainian).
3. Zborovska N. V. Psykhoanaliz i literaturoznavstvo [Psychoanalysis and literary criticism]. Kyiv, 2003. 392 p. (in Ukrainian).
4. Klochkovskyi H. Klarysy Lyspektor (Clarice Lispector) [Clarice Lispector]. Available at: <https://web.archive.org/web/20130517084836/http://lispector.ru/>. (in Russian).
5. Kosakivskyi V. A. Podolianka (Klarise Lispektor) – klasyk brazylskoi literatury [Podolyanka (Clarice Lispector) is a classic of Brazilian literature]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho* [Scientific notes of Vinnytsia State Pedagogical University after Mykhailo Kotsyubynsky]. Ser.: History, 2008, issue 14, pp. 373–375. (in Ukrainian).
6. Kostenko L. Zapysky ukrainskoho samashedshoho [Notes of the Ukrainian samashedshy]. Kyiv, 2011. 416 p. (in Ukrainian).
7. Lispektor K. Zapysky dlia molodi: pro napysane i perezhyte. Ese [Notes for young people: about written and experienced. Essay]. Lviv, 2019. 96 p. (in Ukrainian).
8. *Literaturoznavcha entsyklopediia: U dvokh tomakh* [Literary Encyclopedia: In two volumes]. Kyiv, 2007, vol. 2. 624 p. (in Ukrainian).
9. Shakhova K. Zapysky yak zhanr ukrainskoi prozy 20 – pochatku 21 stolit [Notes as the Ukrainian prose genre of XX – XXI centuries]. Lutsk, 2017. 216 p. (in Ukrainian).

10. Moser, Benjamin. *Why This World: A Biography of Clarice Lispector*. Oxford University Press, 2009. Haus Publishing Limited. 449 p. (in English).

Kateryna Chui. “In the Heart of Mystery”: Genre of Notes in the Clarice Lispector’s Works. The article investigates the autobiographical “Notes for Youth: About Written and Experienced” by Brazilian writer Clarice Lispector. The genre originality of the work in the projection of the author’s intentions of writing is analyzed, the dominants of the artistic narrative are studied. This book occupies a special place in the author’s literary heritage, because it is about the work and personality of the artist, who reveals the secrets of his own art laboratory. The article focuses on the psychological aspects of the creative process, in particular, highlights the writer’s understanding of art, the features of the creator’s existence; experience of artistic writing, interaction between readers and critics, expression of thoughts and feelings, self-knowledge, as well as many other aspects that remain behind the scenes, in the inner sphere of the artist’s life. In the notes we trace the Clarice Lispector’s attitude to word: from the desire to tame him to the fear and ontological anxiety. The writer depicts various creative states: a vacuum when you don’t know what and how to write; a state of obsession with ideas, thoughts, ephemeral content that arises in the subconscious; the painful process of the birth of a work, when “the soul beats in convulsions”. The features of the notes genre were influenced by the introverted “Me” of the writer and the tendency to be philosophical, to delve into the essence of everything around her, to carefully observe life. That’s why her texts are considered airtight, difficult to perceive, because their reading requires certain costs of internal reserves, more receptive than intellectual efforts. The leitmotif of the notes is the absolutization of the role of intuition in the creative process. Thoughts lead the author, she obeys and writes texts, that resemble the flow of consciousness, and then repeatedly edits and rewrites them to extract the desired content. Therefore, the notes naturally show the process of spontaneous emergence and writing of thoughts.

Key words: genre, notes, autobiographical, psychologism, narrative, creativity.

Чуй Катерина Ігорівна – кандидат філологічних наук, викладач Відокремленого структурного підрозділу «Волинський фаховий коледж Національного університету харчових технологій»; <https://orcid.org/0000-0002-6892-4192>; shakhova.kateryna05@gmail.com